

MAGYAR IZRAEL

AZ ORSZÁGOS RABBIEGYESÜLET KÖZLÖNYE.

Szerkeszti **Dr. NEUMANN EDE.**

Megjelenik július és augusztus kivételével havonként egyszer.

Előfizetési ára évi 6 korona. Az egyesület tagjai a tagsági díj fejében kapják. A kéziratok és előfizetési díjak a szerkesztőhöz küldendők.

Philippson Lajos

1811. dec. 28. — 1889. dec. 29.

A legnagyobbak közül való az a férfiú, a kinek emlékét születésének századik évfordulóján hódolattal övezzük. Az egész zsidóság áldoz nevének. Mert nagyméretű, sokágu tevékenysége az egyetemes Izraelnek szólt és az egészet kötelezte hálára. És ez a tevékenység a zsidóság valamennyi érdekét karolta át. Minden, a mi vallásos és polgári életével, kulturájával, haladásával, erkölcsi értékeinek gyarapodásával kapcsolatban van, gondozásának tárgya volt és hasznát látta párját ritkító buzgósággal, hivatottsággal és gyakorlati érzéssel végzett munkájának.

Ha valaki, Philippson az egész zsidóságé. Miként tehetségére nézve a leguniverzálisabb volt a mult század valamennyi zsidó nagyja közül, egyet-egyetve magában a tudós, a költő, a szónok, a politikus, a publicista jelességeit, miként évtizedeken át benne látták az egész zsidóság képviselőjét, jogainak örét, igazainak védőjét, gyakran zászlóvivőjét és vezérét, miként népszerűsége tulagyogta a legfényesebb neveket és a zsidóság köztudatában magasabb volt tekintélye, mint azoké, a kik szűkebb mezőt művelve, egy-egy mélyebb barázdát vonhattak és zavaratlan nyugalommal szemlélve a *tett* emberének harcait, csakis tudományos kutatásainak éltek, azonképpen az egész zsidóság tartozik neki hálával és illő volna, hogy emléke előtt kezet fogjanak azok, a kik különben ellenfelekként állanak egymással szemben.

Hatásaira nézve csakis Mendelssohnt lehetne melléje állítani. De míg a berlini bölcs munkásságából nemes szándékainak ellenére káros következmények is hárultak a zsidóságra és az abból származott kultureredmények számosoknál a hűség meglazulását és a vallás iránt való elhidegülést okozták, addig az a misszió, a melyet Philippson túl nem szárnyalt rátermettséggel és lelkesedéssel töltött be, a zsidóság belső megizmosodását, vallásos intézményeinek megerősödését és gyarapodását, nemcsak kulturális, hanem vallásos életének megtermékenyülését és felvirágzását eredményezte. Végzett munkájának intenzitása annak sokoldalúságával vetekedik. Ott találkozunk vele a zsidó élet nyilvánulásainak minden körében. Felszántotta annak egész meze-

jét és azok a dús kalászok, a melyek a fáradhatatlan kezétől megművelt földön értek, javarészt csakis az ő munkásságának gyümölcsei. Mindazokon az intézményeken, a melyek tevékenységének hat évtizedében, de azóta is a zsidóság bástyáinak megerősítésére, javainak védelmére, biztosítására és gyarapítására, szellemi, különösen vallásos életének gazdagítására és élénkítésére alakultak, azoknak az eszméknek megvalósításai, a melyeket prófétai ihlettel és gyakran a jövő megsejtésével lángoló buzgalommal hirdetett. Egymaga végezte azt a munkát, a melyet egyesült erők is ritkán győznek. Szeretettel és odaadással csüng papi tevékenységén, gyülekezetében intézményeket létesít, a melyek mintául szolgáltak az egész nyugateurópai zsidóságnak, nagy lapot szerkeszt, a mely nemcsak tolmácsává, hanem vezérévé lesz az egész művelt zsidóság közvéleményének, középpontjává az európai zsidóság érdekkörén túl terjedő törekvéseknek is, a melynek révén népek és királyokkal szemben, parlamentek és a katolikus egyház feje előtt vallásunkat és annak híveit képviseli és ugyanakkor lefordítja az egész Szentírást és a régi magyarázókat, valamint a tudományos kutatás eredményeit egyaránt felhasználó kommentárt ír annak valamennyi könyvéhez. Résen áll mindig, valahányszor zsidó érdekek védelemre van szüksége. Előre érezte a vihart és elhárította a veszélyt, még mielőtt a többi őrszemek annak közeledését sejtették volna. Nem volt kedvező alkalom, a melyet a zsidók jogainak védelmére vagy küzdésére fel ne használt volna. A német zsidók egyenjogusításáért még Riesser sem tett nálánál többet. Éber figyelemmel kísért minden mozgalmat, minden politikai alakulást, minden változást a népek életében, kulturájában, alkotmányában, törvényes intézményeiben és mindig módot talált arra, hogy megvédje a zsidó érdekeket. Évtizedeken át valóságos őre volt a zsidóságnak. Az orosz és román, ázsiai és afrikai zsidók biztonságát és kulturáját épp úgy hordotta szíven, mint az olasz vagy magyar hitrokonok érdekét. És fegyveréhez a legtöbb esetben siker szegődik. Ha kivívni és elhárítani akar valamit, a német hitközségek legnagyobb részének támogatása sulyt ad szavának, a melynek a spanyol kortesben épp oly tekintélye van, mint a német parlamentben, a melyre orosz és angol államférfiak épp úgy hallgatnak, mint német miniszterek.

Rendkívül gazdag és sokágu tudományos és irodalmi tevékenységet fejt ki. Ifjúkori tudományos munkái még most is hasznos szolgálatokat tesznek a tudománynak, írásaival világosságot és kulturát visz a világforgalomtól nem érintett oly helyekre, a melyeknek sötétségét eladdig napsugár nem törte át, fáradhatatlan tollával a költészet egész mezejét, a lírát és a drámát, a beszélyt és a regényt, a didaktikai és vallásos költészetet műveli és minden munkája annak a finom tapintatnak megnyilatkozása, a melylyel a nagy lélekbuvár kiérezte, hogy a tizenkilencedik század fiának mire van szüksége, mi mozgatja elméjét, mi alkalmas arra, hogy szívét táplálja. A zsidóság, a zsidó vallás és a zsidó nép nagy dicsőítője. Legtöbb költői munkájában is az a cél irányítja a tárgy választását: a zsidóság dicsőségének szemléltetésével megerősíteni a hűséget, lánggra lobbantani a lelkesedést. És nem csak

ő maga dolgozik ennek a célnak szolgálatában, hanem intézményeket is alkot, a melyek annak előmozdítására másokat készítetnek. Ő teremtette meg az első nagy zsidó irodalmi egyesületet, a mely két évtizeden át nagyon becses tudományos és szépirodalmi olvasmányokkal látta el hitrokonait, tudósoknak és íróknak alkalmat nyújtott a munkára, tehetségeket fejlesztett és előmozdított és széles körben érdeklődést ébresztett a zsidó szellem alkotásai iránt. Gyakorlati érzéke, szervező tehetsége, tág szemköre, a nagyra, magasra, fontosra és *célszerűre* irányuló tekintete sikert biztosít minden vállalkozásának. Ezeknek köszöni különösen rendkívül nagy hatásait életének legjelentősebb műve: az *Allgemeine Zeitung des Judentums*, a melynek ereje legjavát szentelte, a mely által a zsidóság fejlődésének a múlt században legkiválóbb tényezőjévé vált.

Philippson ideális értelemben a *zsidóság publicistája* volt. Így nevezi őt *Cohen Hermann* egy néhány héttel ezelőtt megjelent méltatásában, a melyben a kiváló gondolkodó és szigorú kritikus arról szól, hogy a *tudomány* mit köszön annak a férfiúnak, a ki a kutatás csendes műhelyét odahagyta, hogy teljes erejét a zsidóság szolgálatába állítsa. A zsidó publicisztikának Philippson a megalapítója. Alapítója és mindvégig legkiválóbb képviselője. És erről különösen nekünk magyaroknak illik megemlékeznünk. Évtizedeken át a „*Judenzeitung*“ volt a magyar zsidóság szellemi vezére és nevelője. Rendkívüliek voltak kulturális hatásai. Az egész országban olvasták, az ő útján ismerkedtek meg azokkal az eszmékkel, a melyek a nyugateurópai zsidóságot bejárták, életének új nyilvánulásaival, alkotásaival, törekvéseivel, intézményeivel. A haladás útjait egyengette, a fejlődésnek medreket ásott. Azok az átalakulások, a melyeket a magyar gyülekezetekben a múlt század második felében észlelünk, a *Judenzeitung* gerjesztő hatásainak köszönhetőek; nélkülök alig mozdultak volna meg a szellemek, alig indult volna meg az eladdig ismeretlen célok felé való haladás.

Philippson újsága messze földre vitte eszméit és a hová eljutott, előkészítette a talajt a munka számára, a melyet követői végeztek. Ezek száma évről-évre nőtt és bátran mondhatjuk, hogy az európai zsidóság vallásos fejlődése abban az irányban haladt, a melyet ő jelölt ki számára.

Philippson a *haladás* hive és zászlóvivője volt. Lazarus azt mondta róla, hogy a haladás mozdonyának legszorgalmasabb fűtője és legügyesebb vezetője. Azon volt, hogy a zsidóság a fejlődés útján meg ne álljon, de egyszersmind megóvta attól, hogy arról a pályáról, a melyen történeti útján haladt, le ne térjen. Nemcsak fűtötte a mozdonyt, hanem óvatos, biztos és nagyon ügyes kézzel vezette is.

Új és erőteljes életre támasztani a zsidóságot törekvéseinek legmagasabb célja. De ezt a célt más utakon iparkodott elérni, mint azok, a kiknek tevékenységét hasonló törekvések irányították. Más értelemben volt reformer, mint Geiger vagy Holdheim. Sőt tagadta is, hogy reformer. Históriai zsidónak mondotta magát és a zsidóság életelvét annak a Szentírás alapján való fejlődésében látta. A történeti zsidó törekvése a kinyilatkozta-

tott isteni igét a történeti zsidóság talaján a jelen szellemi irányában és annak viszonyai között megvalósítani. És ez volt Philippson törekvése. Középpontot foglal tehát el a reform és az orthodoxia hívei között.

Kellő világossággal szól erről abban a vezércikkben, a mely az Allgemeine Zeitung des Judentums 19. évfolyamát (1855.) megnyitja. Címe: Ein Glaubensbekenntniss. Néhány éve, úgy kezdi, kihallgatáson voltam egy magas méltóságnál. A bemutatkozás után hitvallásomat kérte. „Én csak kétféle zsidót ismerek és természetesen mind a kettőről megvan a magam ítélete: reform- és orthodox zsidót. Milyen Ön?” Sajnálom, hogy Nagyméltóságod csak ezt a kettőt ismeri, annál inkább, minthogy én egyikök sem vagyok. „Hát akkor micsoda?” Nem vagyok ugynevezett reformzsidó, mert a szombat áthelyezése vasárnapra, a cirkumcizió mellőzése, a héber nyelvnek az istentiszteletből való kirekesztése, az összes régi szimbolumok eltörlése stb., szóval a zsidóság történeti talajától való tökéletes elszakadás, a törvény teljes tagadása, sőt a tanban való kétértelműség és bizonytalanság, mindez a konkrét zsidóság oly lerombolása, legbelsőbb elveinek oly megtagadása, hogy csak névleg, de nem lényegileg zsidóság. „De akkor miért nem orthodox?” Ezt a jelzést abban az értelemben veszem, a melyet valósággal és ámitás nélkül kapcsolnak hozzá. Oly zsidóságot jelent, a mely lényegileg csakis a múlt század közepéig keletkezett szabványok és szokások gyakorlásának változhatatlan kötelezettségében áll, bármilyenek is az élet, a viszonyok, a meggyőzések és nézetek változásai, a melyeknek a zsidók egyenként és egyetemességükben alá voltak és alá vannak vetve. „És ha a zsidóság emez irányához sem tartozik, hát akkor micsoda?” *Én történeti zsidó vagyok.* Engedje meg, hogy ezt néhány szóval megmagyarázzam. Mint zsidó négyezer éves történeten állok és csak e négyezer éves történet által vagyok zsidó. Ha ezt a történetet elveszem alólam, semmi sem vagyok vallásos tekintetben, legkevésbé pedig zsidó. Ha most már rátekintek erre a történetre, arra tanít, hogy Ábrahámtól, de még inkább Mózes hirdetéseitől fogva Istenről, a világról, az emberről, erkölcsiségről és szentségről szóló, változhatatlan tanok és elvek járnak végig a zsidóság összes századain és hogy népem belső és külső történetének valamennyi változatában és átalakulásában világosan és kétértelműség nélkül megjelennek; sőt azt látom, hogy ezeknek a tanoknak és principiumoknak megnyilatkozásában is mindenkor egyenlő és jellegzetes irány mutatkozik. De egyszermind azt tapasztalom, hogy a különböző korszakokban nemcsak nagyon különféle fogalmak vették körül ezeket az örökkévaló tanokat és elveket, hanem hogy ennek a zsidóságnak konkrét alakja, reális megjelenése folytonos fejlődésben van. Ez az ismeret arra tanít, hogy az orthodox zsidóság, úgy érve azt, a mint előbb rajzoltam, fikció és hogy a reform zsidóság nem kevésbé fikció. A zsidóság lényege mindig ez lesz: örökkévaló tanait és elveit a történeti fejlődésben fentartani és kifejezésre juttatni. A történeti fejlődés pedig épp oly kevésbé az orthodoxia mozdulatlansága, mint a reformzsidóság önkényes rombolása. A történeti fejlődés

minden történeti és konkrét mozzanatnak fentartása mindaddig, a míg él és benne tan és principium kifejezésre jut; az életnek és a fejlődő magasabb felfogásnak a történeti és konkrét anyagra való hatása. Ez a fejlődés tehát nem egyestől, hanem az egyetemestől indul ki és nem egyesben, hanem az egyetemesben megy végbe, a szélsőséges pártoknak a dacára, a melyek különösen átmeneti időkben, oly korban, a melyben a fejlődés gyorsabban lököt, a legélesebben mutatkoznak. Ilyen szélsőséges pártok igen gyakran voltak a zsidóságban . . . , de ezek az ellentétek sohasem abszorbeálták a zsidóságot, a történeti zsidóság áthaladt rajtuk és ezé a történeti zsidóságé vagyok teljes lelkemből. Tudom, hogy *ennek* köszönöm vallásos megismerésemet és meggyőződésemet, az *ebben* való vallásos élet tölt el a legmagasabb tisztelettel, még pedig annál inkább, mennél kevésbé látok benne béklyót a szellemi élet fejlődésén, hanem folytonos haladásában, szakadatlan alkotásában, mindig megifjухódó erélyében bámulom és tisztetem.

Ez a vallomás híven tükrözi Philippon álláspontját. Irányelve egész életének és működésének. Sem a radikálisok elégedetlensége, sem az orthodoxok támadásai nem tántorították meg. Ezt a felfogást képviselte lapjában, ez jutott kifejezésre emlékirataiban és véleményes jelentéseiben, ennek volt tolmácsa az ő kezdeményezésére létesült rabbigyűléseken és minden alkalommal, a mely a zsidó vallásos élet és a felekezet intézményeinek irányítására szólította.

Irodalmi műveiben is ennek hódol. Liturgiai, homiletikai, a templomot és az iskolát szolgáló munkáiban egyaránt. A predikációtól megköveteli a zsidó történeti jelleget és a hamburgi iránytól eltérően, mellőzi az idegen minták követését. Nem éri be a retorika általános szabályainak figyelembe vételével, hanem súlyt helyez a vallás klasszikus kútfőinek — nemcsak a Szentírásnak, hanem a hagyományos irodalomnak — művészi felhasználására. Bibliájában, a fordításban és a kommentárban egyaránt, nem idegenkedik a tudomány eredményeinek, de biztosított eredményeinek tekintetbe vételétől, de még fontosabb előtte a hagyományos felfogás és óvakodik egy tulmerész kritika minden szertelenségétől.

Soha nem lohadó buzgósággal és páriját ritkító erélylyel és kitartással küzd elvei és céljai mellett. Gyakran évtizedek választják el eszméinek megvalósítását azok megpendítésétől. A theologiai fakultást a harmincas években hozta először szóba és 1872-ben nyitotta meg a zsidó tudomány főiskoláját, a mely szellemének mindenkor egyik legkedvesebb gyermeke volt. Tudatában volt annak, hogy nézetei sem a reformerek, sem az orthodoxok táborában nem találkozhatnak feltétlen helyesléssel, de nem törődve az ellene intézett támadásokkal, sőt a fejlődés szempontjából üdvösnek, szükségesnek tartván a nézetek harcát, mindvégig megmaradt álláspontján, a melyre az európai zsidóság bizalommal követte.

A „get.“

Dr. Steinherz tisztelt barátom a M. I. 9. számában egy „Aktuális kérdésről“ című cikkében felszólítja a kartársakat, hogy állást foglaljanak az általa ajánlott javaslatához, t. i., hogy azon gyakran előforduló esetben, ha a polgárilag elvált nő a get-et megtagadja, lehetővé tegyük, hogy a férj újabb rituális házasságot köthessen és pedig oly módon, hogy száz rabbi, illetve talmudtudós hozzájárulásával oldjuk fel R. Gersón cheremjét és engedjük meg az újabb házasságot, de követeljük, hogy a férj válólevelet irasson és átadásával helyettest bizzon meg stb.

Már előre kijelentem, hogy t. barátom javaslatához ugy brevi manu, jó és alapos megfontolás és indokolás nélkül hozzájárulni nem lehet.

Ő helyesen három kivételes esetet sorol fel, melynek beálltával a chere hatálya megszűnik: a) ha az asszony erkölcsi viselkedése illemellenes, b) ha vallástalan és c) ha elmebajos.

Most már kérдем, hogy e három eset melyikébe sorozzuk be azt az épeszű, erkölcsileg kifogástalan asszonyt, a ki a getet elfogadni vonakodik.

Vagy erkölcstelennek, „illemellenes“ magaviseletének bélyegezzük-e azt a nőt, ki hajadon fővel, fátyol nélkül jár az utcán, vagy a divatot követve, karjait mutatja, vagy tisztességes fiatal emberekkel beszélget, vagy vallástalannak nevezzük-e azt az asszonyt, ki vallásilag tilos ételt ad férjének annak tudta nélkül, a mint azokat az eseteket felsorolja az Eben Haezer a 115. fejezetben. De ezek az esetek is az E. H. szerint csak akkor jogositják a férjet az elválásra, ha előbb két tanu előtt megintette feleségét és az annak dacára folytatja a kifogásolt magaviseletet.

Hát lehet-e mindezt hibául betudni korunk asszonyainak, hogy e hibák alapján feloldhassuk a cheremet 100 rabbival? És milyen jogcimmal bizzon meg a férj valakit, hogy az asszonyt helyettesítve vegye át a getet, mert a get a nő előnyére van és וכן תאדם שיהא בפניו, ha az asszony előttünk áll és tiltakozik a rákényszerített „előny“ ellen és kijelenti, hogy ő többé nem akar férjhez menni és a get elfogadásának megtagadásával csak jogosult igényeit akarja érvényesíteni férjével szemben? Nálunk az az eset fordult elő, hogy a nő csak azért tagadta meg a get átvételét, mert azt akarta ezáltal elérni, hogy a férj a nála levő gyermeket neki adja át. Nevezhetjük-e ezt az anyai szeretet által vezetett nőt מורדה-nek?

Dr. Steinherz szerint tehát *minden* asszonynak az ilyen megtagadását semmivé tehetjük azáltal, hogy 100 rabbi beleegyezésével megengedjük a férjnek, hogy újabb házasságra lépjen, csak hogy valaki más vegye át a getet a tiltakozó asszony helyett. Akkor mondja ki egyszerűen, hogy korunkban a R. G. chere mege szűnt lenni.

Keressünk tehát máshonnan segítséget, hogy megóvjuk a férjet és — a zsidóságot a polgári házasságtól, melyet a vallási nem követ.

A R. G. chere mjéről különféle véleményt találunk a poszkimban. Az egyik a Hag. Mordechajé, hogy csak azon okból sujtotta R. G. chere mjével a

többnejűséget, hogy megakadályozza a civakodást a két vagy több nő között és megóvja a zsidó családi élet békéjét; de azon okból is, hogy a férj ne bosszantsa meg feleségét vetélytársával és hogy óvja meg a zsidóságot kicsapongástól.

Salamon b. Aderet, idézi ביה"ק, azt állítja, hogy R. G. csak az ő országra (Franciaország) mondta ki az átkot, nem pedig más országokra és hogy a Provenceban, mely közel van Franciaországhoz, mindennapi dolog, hogy a legjámborabb és legtudósabb embereknek is több nejük van.

Ugyanaz mondja ביה"ק szerint, hogy R. G. csak az ötödik évezred végéig mondta ki a tilalmat, attól fogva pedig semmi hatálya nincsen a cheremnek.

Végül, mondja a „Mordecháj“ Jebámot V. p., hogy arra az esetre, ha a tilalom összeütközik egy micva teljesítésével, nem mondta ki R. G. a cheremet és azért megengedték azon férjnek, ki tíz évig gyermektelen házasságban élt feleségével, hogy más nőt vegyen (E. H. I 10.)

Mind a felsorolt négy véleményt magáévá teszi Isserls, a mérvadó decizor, Darke Mósé művében és hozzá teszem, hogy a többnejűség tilalmát a régibb decizorok mind egyértőleg csak rabbinikus jellegűnek jelentik ki, tehát kétség esetében a könnyebb oldalról ítélhető meg. A későbbiek azonban, mint például Ch. Szofer (Resp. I. E. H. 2.) Imre És (E. H. 61. resp.) a cheremnek általában és a חזקת-הנדה-különben bibliai jelleget tulajdonítanak. Node bijh. pedig (I. J. D. 67. és E. H. 77., II. 146. resp.) ha nem is bibliai, de mégsem rabbinikus, hanem a קבחה alapján nyugvó tilalomnak tartja.

Ellenben Halberstamm a tudós szandeci rabbi Divre Chájim című művében (Resp. II. 14. sz.) erős érvekkel cáfolja meg a Ch. Sz. állítását és kijelenti, hogy R. G. cheremje nem egyéb, mint תקנה, melynek elrendelését bizonyos okokból szükségesnek tartotta.

Az elmondottakból vonjuk le most már a következtetést.

Büntető- és egyházpolitikai törvényeinknél fogva elesik minden ok, mely R. Gersónt a két- vagy többnejűség tilalmára indította.

A kétnejűség súlyos büntetés terhe alatt meg van tiltva, tehát ki van zárva, hogy a férj a polgárilag elválasztott nő mellé még egy másikat vegyen és a két nő között viszálykodás támadjon. A א-פריצות-tól sem lehet tartani, mert a bíróság nem oly könnyen megy bele abba, hogy a férj kénye kedve szerint nőt cseréljen; ha tehát az ok elesik, a cherem is magától megszűnik és nem kellene semmi, még a 100 rabbi sem.

Azonban Rambam (ה' גמרות II. 2.) szerint csak akkor semmisítheti meg egy beszdin az előbbinek rendeletét, ha az utóbbi nagyobb annál számban és tudásban, de nem akkor, ha az ok megszűnt, mely a rendelet kibocsátására vezette azt.

Ábrahám ben Dávid azonban az utóbbi deciziót megcáfolja és kimutatja, hogyha elesik az ok, egy kisebb beszdin is illetékes a rendeletet megszüntetni. Erre kell tehát a száz rabbi beleegyezése.

Még elő lehet hozni azt is, és ezt igen fontosnak tartom, hogy Maimo nides

döntése ahhoz van kötve, hogy a rendelet *egész Izrael* részéről elfogadtatott legyen. Az pedig kétségtelen, hogy R. G. cheremje nem terjedt az egész zsidóságra, a mint a fentidézett רשב"א azt bebizonyítja.

Előhozom még azt is, hogy itt Micva forog fenn és a get a nő előnyére van, ha nem is akar újra férjhez menni. Igaz, hogy asszonyra nem vonatkozik a פ"ר parancsa, de Isserls szerint (E. H. I. 13. Or Zorua nevében) asszony ne maradjon férj nélkül gyanusítás miatt.¹

ר"ן (Kidusin 41 a.) más okból tartja micvának a nőre nézve. Az idézett vélemények szerint pedig R. G. micvával szemben nem mondta ki a cheremet.

Végül hivatkozhatunk az E. H. 78. fejezetére, mely ugyancsak olyan asszonyról szól, ki férjének házában élve, állandóan vonakodik hitvesi kötelességét teljesíteni és csak azt nevezi טורדה-nek, mégis az alapeszme, mely az egész fejezeten átvonul, az, hogy nem engedhetjük meg, hogy az asszony kényszerítthesse a férjet, hogy egész életében feleség nélkül maradjon (L. E. H. 78, 2, ה"ט 16. és ב"ש 19).

Nézetem tehát az, hogy az előhozott érvek alapján és pedig :

a) minthogy az aggályok és visszaélések, melyeket R. G. elhárítani akart, ki vannak zárva, tehát בט"ר הטעם b) minthogy a nőre nézve is a rituális elválás micva, c) minthogy a férj ne kényszerítettessék arra, hogy egész életében feleség nélkül maradjon,

megengedhetjük a férjnek a nősülést száz rabbi beleegyezésével. De ne általánosítsunk, hanem minden egyes esetnél vizsgáljuk meg alaposan, hogy miért nem akarja a nő a getet elfogadni. Talán vannak neki jogos igényei a férjjel szemben, melyeket teljesíteni lehet. Ha pedig azt látjuk, hogy szándéka csak az, hogy megbosszantsa a férjet és megakadályozza nősülését, habozás nélkül adhatjuk meg az engedélyt és pedig irasson a férj getet és átvételével valamint átadásával helyettest bizon meg. Azon esetre, ha az asszony hajlandó volna a getet elfogadni, még jobb, ha kötelezi magát új getet iratni (Noda b. I. E. H. 3 resp.)

A mi a zikkuj getet illeti, *egyhangu* véleménye csak egy esetben van a poszkimnak hogy נט"ל מוכה לה és pedig csak a kitért asszonynál, annál az asszonynál azonban, kivel együttélni vallásilag meg van tiltva a férjnek, mondja Isserls Mahrik nevében ויש מהמורין בזה. (E. H. 140, 6)

Noda b. (I. E. H. 92. resp.) magyarázza azt mondván, hogy a kitért még most is hitehagyott és az marad is, tehát זכיה az asszonyra nézve, ha elválik férjétől; a másik pedig lehet, hogy csak egyszer-kétszer elragadtatta magát a szenvedélytől a bűnre, de abba hagyja, tehát rá nézve, ki talán újból férjhez menni nem akar, a get nem זכיה.

De ha ezt a megkülönböztetést, mely בט"ה ב"ב gyenge lábon áll, elfogadjuk is, akkor is megengedhetjük a getet ע"י יחי"ו olyan polgárilag elválasztott

¹ Feltűnő, hogy Isserls nem nevezi kutforrásul Majmonidest, a ki H. Isot XV. 17, ugyanazt mondja.

nőnek, ki újabb polgári házasságot kötött, mert ő állandóan נשואה. Így jár is el és pedig igen helyesen a pesti rabbiság. Feltűnő, hogy a Nóda b. (ibid.) az említett esetben sem engedi meg a férjnek, hogy más nőt vegyen, holott hogyha a Mahrik véleményét elfogadjuk, annál inkább léphet a férj újabb házasságra, mert Mahrik szerint R. G. cherejme csak az ötödik évezred végéig volt érvényes, a mint fent említettem.

Végül megjegyzem, hogy szervezkedésünk folytán száz rabbi aláírása néhány nap alatt minden nehézség és költség nélkül szerezhető meg.

Komárom.

Dr. Schnitzer Ármin.

Vallásoktatás.

A gyakorlati vallásoktatás jelszavával megindult fejtegetéseket bizonyára fejcsóválva fogadta a Magyar Izrael olvasóinak java. Magam nem tudtam és nem tudom ezekben a meglepő nyilatkozatokban korunknak egy általános jelenségét, időnknek uralkodó irányzatát látni. Minél méltóbbak tiszteletünkre egyénileg azok, a kik ezt az új irányzatot megindítani akarják, minél nagyobb tekintély és bizalom kísérhetné egy Bernstein, egy Richtmann kezdeményét, annál határozottabban kell téves ujtásukkal szembeszállnunk. Bände dr. már derekasan sikra szállt a Tóra kiváltsága és elsőbbsége érdekében, de tétéleit kissé elhomályosítja p. avval, hogy Rasit határozottabban vonja bele a Tóra fogalmába, mint a prófétákat. Ugyanakkor pedig Borsodi dr.-nál oly kialakultságban, oly kiélezettségben, oly klasszicitásban nyilatkoznak meg az új irány gyöngéi és veszedelmei, hogy még a nehezen gyuló ellenkezést is föllobbantani képesek. Bármennyire irtózzék is valaki köztudomásu elvek nagyképü fölujtásától, — le kell küzdeni a horror trivialitatis-t s egynek meg kell mondania, a mit bizonynyal százan gondolnak.

Uram Istenem, hát már mi nem lesz a zsidó vallásoktatás magvává? A kappara lába, a roshasonói méz, a gömbölyü barchesz! Hát elvégre lehet erről is beszélni. Elmondható, hogy lehet valaki jóra való zsidó ember, ha nem is tud szabadulni a kappara idegenszerű minhajjától, melyet legjobb-jaink ostoroztak. A méz is szóba kerülhet, de nem az חן פהך-val kapcsolatban, hanem teszem, a mikor Ovidius Fasti-jaiban a rómaiak hasonló szokását ismeri meg a tanuló. A kalács fonatai és változatai pedig a germán mythológiába vágnak, a mikor Berhta istennőt tárgyalják, a kinek nevét a barchesz (berchesz, Berhtesbrod) viseli, nevével együtt alakját is köszönve a német népszokásnak. (L. M. Grünbaum, ZDMG. XXXI. 1877, p. 348.) A családi együttlét nyugalmas óráiban sok minden szóba kerülhet. (Az én kis fiam p. mikor bátyja egy fának ágai köré fonódott mindkét lábával, barcheszszel hasonlította össze; a másik mikor igazgatóm bemutatta neki a fölgyertyázott karácsonyfát, mohón kérdezte, melyik a samesz; abba pedig nem tud belenyugodni, hogy a nagyatyját — bold. Halász Nátánt — nem a mach-pélah-barlangba temették). De az osztálynak szűken mért szent idejét maga-

sabb céloknak kell szánunk. Nem vihető minden hagyomány és szokás, mely nekünk egyeseknek drága, az iskola együttessége elé. Az irodalom tanára sem a kedvelte műveit, hanem a nemzeti közvélemény próbáját állotta alkotásokat köteles az osztályának bemutatni; a vallás megnyilatkozásai közül is a legtökéletesebbekkel tartozunk tanítványainknak.

Készséggel elismerem, hogy nem érhetjük be oly vallásos lelkülettel, a mely a saját jámborságának egyéni bástyájára vonul vissza; sőt még a zsidó közösséghez való tudatos tartozás (a sokat emlegetett „Wille zum Judentum“) sem elég; a zsidóság nincs földrajzilag meghatározva, mint a haza, sem alkotmányilag úgy, mint a nemzet; egyenesen kívánatos — s itt ellentétben tudom magam felekezetünk egyik-másik legjobbjával — a zsidó község iránti érdeklődés és áldozó készség. A községi élet egyik jelentős nyilvánulása a templomi istentisztelet. De bármily kifejező a kiddus, bármily szemléltető, lelkesítő a chanukkai mécs, az iskolában egyik sem mutatható be. Az oktatás csak utalhat jelentőségükre, mihelyt többre vállalkozik, nem lehet gyakorlati, mert lehetetlent, elérhetetlent kísérel meg. Ha Bernstein dr. mégis sikerekre hivatkozhatik — s nála azokat csodálni nem lehet, kétségbe vonni még kevésbé, — akkor azokat mint pap érte el, nem pedig mint tanár.

Gyakorlati célzat dolgában az Egyetemes Tanterv szinte a netovábbja a megengedhetőnek. A kelletténél inkább többet, mint kevesebbet ad, egyéb-iránt részletekről mindig lehet vitatkozni. Az anyag részletezésénél az imát teszi első helyre, a bibliai történetben az ünnepeket erősen kidomborítja. A hallélt fölveszi, a 73—77. zsoltárok felséges csoportját nem; a 95. zsoltárt kitüzi, a sokkalta bensőbb 139-et vagy a 143-at, melyet már Abulvalid is különös áhitattal mondogatott el, mellőzi. Tovább a Tanterv nem mehet. Bachja úgy véli, az óvatossághoz hozzátartozik, hogy tulóvatosak ne legyünk. Szintugy a gyakorlatiasság kelléke, hogy lehetetlenül gyakorlatiak ne legyünk. A laikusok ebben az irányban mulatságosan és bántóan vétenek. Jelen voltam egy vizsgálaton a melyen az egyik cenzor kérdi: hányféle istentisztelet van. Lestem, hogy most legalább is Zunz Ritus-ai kerülnek sorra, vége az volt, hogy van templomi ima és házbeli minjan. Egy tanítóképzőn magánvizsgálatok folytak; minthogy a rabbi már elutazott volt, az iskola zsidó tanára helyettesítette s a következő vizsgálati kérdést intézte az egyik jelölthöz: milyen híres dallamot énekelnek engesztelőnap előestéjén? Ezekre a vizsgálati bölcseségekre emlékeztet **התורה** igen tisztelt Richtmann kollegánknak az a bizarr ötlete, hogy a templomi melódiákat is megteszi a zsidó vallásos érték egyik mérőjévé. A niggun a kántort teszi, nem a zsidót. Ismerek egy rabbit, a ki jomkippur előtt az egyházfinál vesz privatisszimumot a neilai niggun dolgában, s a mellett a próféták és zsoltárok hirdetéseinek egyik legavatottabb tolmácsa.

Szintoly bizarr Richtmann dr. az a követelése, hogy az elemi iskolában ne végezzünk egyebet, csak héberül olvastassunk a növendékekkel, — ez szinte faraói kegyetlenség. Didaktikailag pedig abból a súlyos tévedésből indul ki, hogy a népiskola csakis a középiskola végett létezik. Valójában az elemi

iskola növendékeinek csak kis töredéke lép át a középiskolába, — a tanulmányi rész soha nem tudna meg semmit Ábrahámról, Mózesről, Jesajáról, Ezráról, Hillélről!

Ha a gyakorlati vallásoktatásként ajánlott panacaeát eddig a gyakorlat és az oktatás szempontjából bíraltuk meg, nézzük végül a vallás szempontjából. Itt ólálkodik leginkább az a veszedelem, hogy közhelyekkel bosszuságot keltünk. De elvégre is azt kell megvédeni, a mit megtámadtak. A zsidó jámbor érzés, a zsidó történeti tudat nem fogadhatja el a vallásoktatás legfőbb céljául sem a Borsodi dr. sürgette zsidó néprajzot, sem a Bernstein dr. és Richtmann dr. követelte liturgiát. Soha a zsidóság nem vitatta, hogy főnmaradásának kutféje és rendeltetése a liturgia, hogy öröksége, egyéni tulajdona az imakönyv. A deuteronomium óta zsidó köztudat: örökségünk a Tóra. Ezt hirdette Maleáchi, ezt valósította meg Ezra, ezt helyezte Simon az Igazságos a liturgia elé és fölé, ezt vallotta Hilléltől Maimunin át Geigerig és Steinthalig minden nevezetes tanítónk. Különböző korok, irányok és egyének majd szűkebbre, majd tágabbra fogták ennek az isteni Tórának fogalmát, olyik csak a Szentírást értette rajta, másik azt vallotta: אפילו כהן שפילי בה (Jer. Chagiga 76 d), de soha senki nem vonta bele az imakönyvtant. Nem lehet tehát a decalogus, a לוחות helyett a luachot, Michának az Isten kívánta jóról szóló hirdetése helyett az imakönyv tartalomjegyzékét, a zsoltárok helyett a barcheszformákat tanítani!

A mennyiben az elismerésre méltó Egyetemes Tanterv módosulást ér, elveinek a Szentírás javára kell eltolódnok olyképp, hogy a zsidó vallástan és erkölcsstan is az első helyet a bibliának engedi át. A javasolt gyakorlati vallásoktatás pedig sem a gyakorlat, sem az oktatás, sem a vallás ítéltőszéke előtt meg nem állhat!

Budapest.

Dr. Heller Bernát.

Kötelességek.

Felekezeti életünknek mindig karöltve kell haladnia a korszellem követelményeivel. Izrael vallása nem szorul arra és nem is akarja, hogy elzárja hiveit azon egészséges légáramlattól, melyet a fejlődő kultúra, az emberi tudás és akarás tökéletesbülése teremt, azért azoknak, kik hivatvák vallásos életünket irányítani, meg kell hallaniok azon szót, melyet a fejlődés és a változott viszonyok hozzájuk intéznek.

Nekünk rabbiknak egy új irányban is kell tevékenységünket kifejtelnünk. Ha a tórát tanítjuk mint a zsidó élet legnélkülözhetlenebb és leg-
elemibb követelményét, ügyelnünk kell arra is, hogy a felnöttek, ha keve-
sebb érdeklődést mutatnak szentiratunk és hagyományos irodalmunk mélyebb
exegesise iránt, esetleg a tóra szellemét szivesebben veszik be a zsidó
történelem és irodalom újabb koru megnyilvánulásában. Nem akarom ugyan
ezen távoleső dolgokra alkalmazni az „élu v'élú dibré Élohim chajim“-mon-

dást, de ha másképen nem lehet, legalább így megmenthető a zsidóság iránti szeretetből és a zsidó szellem ismeretéből. Ez irányban nagyobb buzgalmat, lelkesebb működést kell kifejtenuünk. A szószéken is közelednünk kell az élethez, a gyakorlati követelmények iránt több érzéket tanusítanunk. Szabad a szószékről is hirdetni, hogy minden zsidóházban meg kell lenni a felekezeti érdekeket szolgáló lapoknak, folyóiratoknak, tudományos és társadalmi helyzetünket felütető közleményeknek. Szabad felhívni a figyelmet oly művekre, melyek a zsidó tudomány szolgálatának vannak szentelve, különösen azokra, a melyek ezt népszerű, mindenkitől élvezhető módon teszik. Tapasztalatból tudom, hogy ilyen törekvések sikerrel járnak. Számos előttem ismeretlen egyén köszönte meg nekem „A zsidó” és újabb művem beküldését, legnagyobb készséggel adta meg annak árát, és ilyenkor elgondoltam, ha minden rabbi felhívna hivei figyelmét a zsidó tartalmu művekre, mennyire erősödne a zsidó tudás, távolodna az a végtelen indolentia, mely vallásos életünkben — sajnos — mindinkább lábra kap.

Nem a rabbiknak kellene-e az Izraelita Irodalmi Társulat iránti közönyt megtörni? Hány községben van alig egy-két tagja ezen egyesületnek. Lehetetlenség, hogy nem találkoznék mindenütt támogatója ez irodalmi vállalatnak, ha a rabbi nem viseltetnék közönnnyel iránta!? A Patronage, a zsidó mensa, a kézműves-egyesület, a vakok intézete és más országos érdekű felekezeti intézmények mireánk számítanak, hogy ismertessük és hiveinket részvételre buzdítsuk. Bármennyire meg vannak terhelve hitközségi tagjaink, a hitközség mint olyan hozzájárulhat évi segélylyel. A tanító- és rabbiképzőintézet ifjúsága joggal várhatja el azoktól, kik már állásban vannak, hogy helyzetük megjavításáról gondoskodjanak és ha valahol, úgy itt alkalmazható e tétel: גדול המעשה יותר מן העושה. Ha magunk nem tehetünk anyagilag, legalább másokat buzdítsunk rá! Részemről sohasem törődöm azzal, hogy talán népszerűtlen leszek azért, mert vallás-felekezeti ügy pártfogását kérem egyiktől-másiktól; a ki ezért haragudna rám, annak haragjával ugyancsak nem törődöm, sőt meg vagyok győződve, hogy az ilyen is előbb-utóbb belátja, hogy a rabbi vagy tanító csak kötelességet teljesít, midőn zsidó ügyért önzetlenül buzgólkodik. Ezen irányban az eddiginél intenzivebb munkálkodást kell kifejtenuünk, mert ha mi nem teszünk felekezetünk érdekében minden tőlünk telhetőt, mikép várhatunk ily irányu buzgalmat olyanoktól, kiket a mindennapi életfentartás gondja és terhe vesz igénybe. Mutasuk meg, hogy mi minden időnk, erőnk, képességünket a felekezet ügyének szenteljük — és akkor joggal elvárhatjuk mi is vallásos életünk világi vezetőitől, hogy megélhetésünket intelligenciánkhoz mérten lehetővé tegyék, hogy kulturigényeink kielégítésére módot nyujtsanak és hogy különösen a gyermekneveléssel járó terheinken könnyítsenek. Megteszi ezt az állam is tisztviselőivel szemben. Kedvezményeket biztosít, ösztöndíjakat ad tanítók és hivatalnokok gyermekeinek; igényt tarthatunk arra, hogy felekezeti intézményeink ezt a kötelezettséget velünk szemben teljesítsék.

Mohács.

Dr. Flesch Ármin.

Krónika.

— Tizezer korona rabbik özvegyei és árvái támogatására.

A pesti hitközség előjárósága Dr. Kohn Sámuel főrabbi születésének 70. évfordulóját azzal ülte meg, hogy nevére 10,000 koronás alapítványt tett. Az alapítvány évi kamatait az előjáróság intézkedéséből rabbik özvegyeinek és árváinak támogatására fogják az Országos Rabbiegyesületnek kiutalványozni. Mély hálával fogadjuk a hitközség nemeslelkű vezetőségének e példaadó cselekedetét.

— **A XV. községkerület** ez évi képviseleti ülését november 1-én Kassán tartotta meg. A közgyűlést ünnepi istentisztelet előzte meg, melyen Klein József dr. főrabbi a nyitott frigsze krény előtt áldást kért a kerületi képviselők munkásságára. A közgyűlést Weisz Béla dr. kassai főügyész, kerületi elnök nyitotta meg. Képét festette a vezetőség tevékenységének és örömmel köszöntötte az autonómia megvalósítására utaló biztató jeleket. Indítványára a közgyűlés gróf Zichy János vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a következő táviratot intézte: A XV. községkerület mai képviseleti ülésén hálásan emlékezett meg Nagyméltóságodnak az izrael. vallásfelekezet államsegélyének felemelésére és felekezetünk autonómiájának végleges rendezésére irányuló, az állami költségvetés indokolásából nyilvánvalóvá tett nemes szándékáról. A Mindenható áldása kísérje a nemzet és felekezetünk üdvét szolgáló törekvéseit; a kongresszusi szervezetű zsidóság lelkesen követni fogja.

A közgyűlés hatáskörébe tartozó ügyekről Dr. Klein József főrabbi tett jelentést, a kinek előadása után a képviselőség elhatározta, hogy a rozsnyói hitközség államsegélyért való kérvényét pártolólág terjeszti fel. A kerületi bíróság elnökéül Dr. Klein Józsefet, alelnökéül pedig Dr. Tyroler Simon rozsnyói ügyvédet választották meg.

— **A VII. izr. községkerület** Szabadkán tartotta meg közgyűlését, a melyen a kerület képviselői majdnem teljes számban jelentek meg. A tanácskozást Freund József községkerületi elnök nyitotta meg. Rámutatott arra a szomorú tényre, hogy a felekezet autonomikus szervezete még nem alakult meg és hogy a főtörekvésnek a magyar zsidóságnak egy tárborban való egyesítésére kell irányulnia. Az elnöki előterjesztés után Dr. Klein Adolf, a szabadkai hitközség elnöke ismertette az általa megindított országos mozgalmat, a melynek erkölcsi támogatását a képviselőség az elnök indítványára elhatározta.

A községkerület elnökévé Freund Józsefet, alelnökévé Dr. Barta Antalt, jegyzővé Darvas Sámuel, a kerületi bíróság elnökévé Dr. Milko Izidort, helyettesévé pedig Dr. Hesser Gyulát választották.

— **Dr. Bánóczi József egyetemi tanár.** A király Ófelsége Dr. Bánóczi Józsefet, az országos izrael. tanítóképző-intézet igazgatóját nyilvános rendkívüli tanárrá nevezte ki. A magyar zsidóság bensőséges örömmel köszönti a királyi elismerést és hódolattal üdvözli azt a férfiut, a ki sokágu és

nagyrányu tudományos, irodalmi és közéleti munkásságával halára kötelezte a nemzetet, a zsidóságnak pedig mindenkor disze és büszkesége volt.

— **Dr. Weinmann Fülöp halála.** Mély fájdalommal emlékszünk meg a pesti izr. hitközség nagytevékenységű elnökének elhunytáról. Összes felekezeti intézményeink siratják elköltözését. Örök időkre bevészte nevét a magyar zsidóság emlékezetébe. A tett embere volt, minden cselekedetében pedig párját ritkító bölcsesége és meleg szive nyilatkozott meg.

— **Jubileum.** Az albertiirszai hitközség *Büchler* Zsigmond főrabbi működése huszonötödik évének betöltése alkalmából novemb. 2-án jubileumi ünnepséggel róttá le kedvelt lelkésze iránt való halálját. Az ünnepség fényes tanubizonyosága volt annak a nagyrabecsülésnek és szeretetnek, a melyet a jubiláns hitközségében és másvallásuak körében is kivivott magának. Az ünnepi beszédet *Büchler* Márton orosházi főrabbi mondta, utána az ünnepelt hálaadó beszéde következett. A templomi ünnepélyt küldöttségek fogadása követte, a diszlakomán számos felkészöntő hangzott fel.

— **Papiktatás.** Vasvárott nagy ünnepségek között iktatták hivatalába Dr. *Herskovits* József rabbit. A környékbeli hitközségek (Sárvár, Zalalövő, Kiscell, Veszprém) nagy küldöttségekkel képviseltették magukat. Az iktatást Dr. *Adler* Illés pesti rabbi végezte, a kinek iktató beszédét az új rabbi székfoglalója követte. Este diszlakoma volt, a melyen Dr. *Adler* és Dr. *Herskovits* lelkes ünneplésben részesültek.

— **Dr. Schweiger Lázár** egri rabbi a bécsi Anthropologische Gesellschaft nov. 22-iki gyűlésén a magyar regös énekekről előadást tartott.

— **Rabbiválasztás.** A felsővisói orth. hitközség *Grünwald* Dávid sopronkereszturi rabbit választotta papjául.

— **Fizetési pótlék.** Az újvidéki és kunhegyesi hitközségek összes tisztviselőiknek és alkalmazottaiknak drágasági pótlékot szavaztak meg.

— **Államsegély a kecskeméti zsidó templom újraépítéséhez.** *Zichy* János gróf vallás- és közoktatásügyi miniszter értesítette a város vezetőségét, hogy a zsidó templom ujjáépítésének költségeihez 1000 K államsegélyt engedélyezett. Megemlíti továbbá azt is, hogy a jövő év folyamán ugyanerre a célra további segélyt fog nyújtani.

— **Tóraavatások.** Ifj. *Deutsch* Salamon, a szombathelyi chevra kadisa alelnöke fiának *bumicva* ünnepe alkalmára Dr. Bernstein Béla főrabbi kezdeményezésére a szentföldön tóratekeresztet íratott, a melyet gazdag ezüst szerelvényekkel ellátva a szombathelyi chevra kadisának ajándékozott. A új tórát Dr. Horovitz József főrabbi nov. 11-én imával avatta fel.

Özv. *Singer* Jakabné a makói hitközség templomának tórát adományozott, melyet Jeruzsálemben íratott. A hitközség halálját Dr. *Kecskeméti* Ármin főrabbi tolmácsolta, ki a drága ékszerekkel felszerelt tórát átadta rendeltetésének.

— **Az Orsz. Izr. Patronage-egyesület** szombathelyi fiókja okt. 29-én közgyűlést tartott, melyen a központ képviselőjében *Breuer* Soma nagykáta főrabbi jelent meg. A közgyűlést *Schleiffer* Ede dr., a helyi bi-

zottság elnöke nyitotta meg, utána pedig *Kemény Hümér* dr. titkár olvasta fel évi jelentését, mely arról ad számot, hogy a helyi bizottság felügyelete alatt 18 elhagyott gyermek áll és valamennyi zsidó nevelő szülőknél van elhelyezve. 16 gyermek után havi 5—5 koronával egészíti ki az egyesület az állam által fizetett tápdíjat. A tagok száma 138, a partronessék gyakran látogatják a felügyeletükre bízott gyermekeket.

— **Uj Talmud-Tóra.** Az *érsekujvári* kongr. hitközségben Talmud-Tóra egyesület alakult, mely a héber tantárgyak alapos tanítását tűzte ki céljául.

— **Tápinézet és menház Győrött.** *Schreiber* Ignác keresk. tanácsos községének 100,000 koronát ajánlott fel arra a célra, hogy nyolcvanadik születésnapja alkalmából nyissák meg az izr. tápinézet és menház régen tervezett otthonát. A 100,000 K az építés költségeire fordítható, a fentartásról a hitközségnek kell gondoskodnia. Az intézmény létre jött a hitközségben erre a célra felajánlott adományok és alapítványok igénybe vétele mellett, továbbá a hitközség, a nőegyesület és a chevra kadisa támogatása folytán biztosítottnak látszik. Telket a város ajánlott fel.

— **Az Izr. Magyar Irodalmi Társulat** nov. 14-én tartotta első felolvasó ülését. A zeneakadémia termét nagy és diszes közönség töltötte meg, mely hódoló elismeréssel adózott a közreműködőknek és lelkesen ünnepelte *Kiss Józsefet*, a kinek méltatása a kimagasló tartalmu ülés tárgya volt. Dr. *Ágai* Adolf megnyitója után *Szabolcsi* Lajos szólt *Kiss József* „Legendák a nagyapámról” című új eposzáról. A felolvasónak és a koszorus költőnek szóló tapsok elhangzása után *Kiss József* köszönő szavai és az eposz második részének bemutatása következett. A költő maga olvasott fel néhány nagyobb darabot. Utána *Aczél* Ilona, a Nemzeti Színház művésznője szavalt a mély-séges hatással *Kiss József* néhány remek költeményét. Az ülést Dr. *Ágai* Adolf meleg szavakkal zárta be.

Az IMIT második felolvasó ülése december 12-én lesz. *Gedő* Lipót és *Balla* Ignác költeményeket fognak felolvasni, Dr. *Neumann* Ede pedig *Philippson* Lajos születésének századik évfordulója alkalmából ennek életéről és működéséről szól. A nevezetes évfordulót Németországon nagyszabásu ünnepekkel fogják megülni. A sort december 28-án, *Philippson* születése napján, Bonn kezdi meg, Magdeburgban 30-án lesznek az ünnepélyek, a Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums pedig január 3-án fog *Philippson* emlékének áldozni.

— **Az Országos Magyar Izrael. Közművelődési Egyesület** elnöksége és kulturbizottsága nov. 20-án ülést tartott, melyen az Egyesület őszi programját állapították meg, A titkári jelentés foglalkozott a gyors- és gépirási tanfolyamokkal, melyek november 1-én és a magyar nyelvi tanfolyamokkal, melyek nov. 16-án nyíltak meg. Közölte továbbá, hogy a diák-étkezőt már közel 400 egyetemi hallgató látogatja és így helyiségei szűkeknek bizonyultak. Az elnökség ennél fogva elhatározta, hogy a helyiségeket kibővítetteti és az erre vonatkozó összes ügyek elintézésére Dr. *Neumann* Ár-

minné elnököt kérte fel. Dr. Hevesi Simon társelnök a nyilvános előadásokról referált, melyek ünnepélyes megnyitását a Pesti Lloyd-társulat disztermében f. é. december 13-ára tűzték ki. Az előadásokat december, január és február hónapokban ismét a Lloyd-társulat disztermében tartják meg. A Kulturalmanach Dr. Hevesi Simon szerkesztésében jövő évi január havában diszes kiállításban és változatos tartalommal fog megjelenni. Ezután a beérkezett iskolai pályázatokról határoztak. A bossácsi, mágocsi, stomfai, móri hitközségi iskoláknak 400—400 K, a nyitrazámbockréti és a beledi iskoláknak pedig 200—200 K segélyt szavaztak meg. Végül az elnökség Báró Herzog Mór elnöknek az iskolasegélyre felajánlott 2000 korona adományért köszönetet szavazott.

Az első felolvasó estély programja: Herzog Mór báró megnyitja a ciklust. Utána Ötvös Károly prologját adja elő, Madarassy Beck Gyula báró pedig „a kereskedelem civilizatorikus hatása és a zsidóság” című felolvasását tartja meg. Ezt Dr. Hevesi Simon zárszava követi.

— **Előfizetési felhívás A Zsidó című mű második kiadására.**

Ritka rekordot ért el e mű, mert az első 1000 példány 1—2 év alatt teljesen elfogyott. A zsidó szellem megismertetésére ennél alkalmasabb mű alig van. Anyagát párbeszéd alakjában tárgyalja, melyet egy világfi támadásával szemben egy művelt, vallásos, jámbor férfiú folytat, ki megmagyarázza, miként gondolkodik, érez és cselekszik az igazi zsidó és hogy tényleg bele illeszthető a vallásos élet a legmodernebb világnézetbe s feltárja a gyakorlati életben ismeretes vallásos szertartásokat a maguk tiszta erkölcsi mivoltukban. Népszerűen van megírva, tiszta, folyékony, könnyen élvezhető nyelven. A fővárosi és vidéki sajtó, az összes felekezeti lapok, a legkiválóbb rabbik és igen sok olvasó a legnagyobb dicsérettel emlékezett meg e műről. Nagyon ajánlható az ifjuságnak és mindenkinek, ki érdeklődik a zsidóság tanai iránt. A mű körülbelül 400 nyomtatott oldalra fog terjedni. Kiállítása diszes. Ára 5 korona. Tartalom: Előszó. — I. Általános elvek a vallásról. — II. A zsidó a templomban. — III. A zsidó a házban. — IV. A zsidó öröme. — V. A zsidó gyászja. — VI. A zsidó a társadalomban. Kérem mindazokat, kik szívükön hordják Izrael vallásának megismertetését, — mint az antisemitizmus leghathatósabb ellenszerét, hogy e művet minél szélesebb körben terjesszék. Előfizetni lehet a szerzőnél. Mohácson, 1911. év november hó. Hitrokoni üdvözléssel Dr. Flesch Ármin főrabbi.

A tagsági díj (6 korona) Dr. Edelstein Bertalan egyesületi pénztárhoz (Budapest, III., Lajos utca 9. II. em. 12. a.) küldendő, a kinél az új tagok is jelentkeznek.

Tartalom: Philippon Lajos. — A „get”. Dr. Schnitzer Ármin. — Vallásoktatás. Dr. Heller Bernát. — Kötelességek. Dr. Flesch Ármin. — Krónika.

Nyomatott a Zala Hirlapkiadó és Nyomda Részvénytársaságnál Nagykanizsán.